

I. MOTYWY MARYJNE W SZTUCE I POEZJI ŚREDNIOWIECZNEJ

A. Bogurodzica dziewica, Bogiem sławiona Maryja,
U twego Syna Gospodzina, matko zwolena, Maryja!

Zyszczy nam, spuści nam.

Kyrieleison.

Twego dzieła Krzciciela, bożycze,
Usłysz głosy, napełń myśli człowiecze.

Słysz modlitwę, jaż nosimy,

A dać raczy, jegoż prosimy:

A na świecie zbożny pobyt,

Po żywocie rajski przebył.

Kyrieleison.

1. Archaizmy w Bogurodzicy

Rodzaj archaizmu	Przykłady
Archaizmy leksykalne	
Archaizmy fonetyczne	
Archaizmy słotwórcze	
Archaizmy fleksyjne	

Bogurodzico Dziewico, przez Boga uwielbiona Maryjo,
U twego Syna Pana matko wybrana, Maryjo!
Pozyskaj nam, ześlij (daj) nam!
Panie, zmiłuj się!

Przez wzgląd na twego Chrzcziciela, Synu Boga,
Usłysz głosy, spełnij (użyj) myśli (pragnienia) ludzkie.
Wysłuchaj modlitwy, którą zanosimy,
I racz nam dać to, o co prosimy:
Na świecie pobożne (szczęśliwe) życie,
Po żywocie przebywanie w raju.
Panie, zmiłuj się!

1. Wypisz postacie, o których mowa w utworze. Określ rodzaj kompozycji ukazującej te trzy osoby.

A.

B.

C.

2. Opisz, jak została przedstawiona Matka Boska w pierwszej strofie pieśni.

.....

3. Odpowiedz, o co prosi podmiot zbiorowy.

a) w pierwszej zwrotce

b) drugiej zwrotce

Motyw deesis (z gr. modlitwa, prośba)

4. Uzupełnij tekst odpowiednimi wyrazami bądź sformułowaniami:

osoby o nieokreślonych możliwościach, kobietą, pani, zwykłej kobiety, osoby obojętnej na prośby, Amen, Kyrieleison, druga, zyszczy nam, śmiertelniczki, pierwsza, Bogiem sławiona, pierwsza i druga, orędowniczki, dziewicą, chrześcijanką

Bogurodzica to pieśń, w której zwrotka poświęcona jest przede wszystkim Maryi. W pieśni podkreśla się, że Matka Jezusa pozostała mimo urodzenia dziecka. Fakt, iż jest Matką Bożą, sprawia, że może u Syna uprosić dla ludzi Jego zmiłowanie (które opisano słowami w języku greckim.....). Daje to wizerunek Maryi jako i wielkiej

5. Bogurodzica to modlitwa, w której wierni przede wszystkim...

- ☐ dziękują.
- ☐ przepraszają.
- ☐ wychwalają.
- ☐ proszą.

B. MOTYV STABAT MATER DOLOROSA Posłuchajcie bracia miła... LAMENT ŚWIĘTKORZYSKI

Posłuchajcie, bracia miła,
kcęć wam skorzyć krwawą głowę;
usłyszycie mój zametek,
jen mi się [z]stał w Wielki Piątek.

kto mówi?
do kogo apostrofa?
o czym mówi?

Pożaluj mię, stary, młody,
boć mi przysły krwawe gody.
Jednogociem Syna miała
i tegociem ożalała.

kto mówi?
Do kogo?
o czym mówi?

Zamęt ciężki dostał się mie, ubogiej żenie,
widząc rozkrwawione me miłe narodzenie;
ciężka moja chwila, krwawa godzin[a],
widząc niewiernego Żydowina,
iż on bije, męczy mego miłego Syna.

kto mówi?
Do kogo?
o czym mówi?

Synku miły i wybrany,
rozdziel z matką swoją rany
A wszakom cię, Synku miły, w swem sercu nośła,

Do kogo?

a także Tobie wiernie służyła.
Przemow k'matce, bych się ucieszyła,
Bo już jidziesz ode mnie, moja nadzieja miła.
Synku, bych cię nisko miała,
niecoś bych ci wspomagała.

o czym mówi?
Do kogo?

Twoja główka krzywo wisa, tęć bych ja podparła,

KARTA PRACY NR 5

krw po Tobie płynie, tęć bych ja utarła,
picia wołasz, picia-ć bych ci dała,
ale nie lza dosiąć twego święteg[o] ciała.

o czym mówi?

O anjele Gabryjele,
gdzie jest ono twe wesele,
cożeś mi go obiecował tak barzo wiele,
a rzekecy: "Panno, pełna jeś miłości!".
A ja pełna smutku i żalości.
Sprochniało we mnie ciało i moje wszytki kości.

Do kogo?

o czym mówi?

Proścież Boga, wy miłe i żądne maciory,
by wam nad działkami nie były takie to pozory,
jele ja, nieboga, ninie dziś zeżrzała
nad swym, nad miłym Synem krasnym,
iż on cirpi męki nie będąc w żadnej winie.

Do kogo?

o czym mówi?

Nie mam ani będę mieć jinego,
jedno ciebie, Synu, na krzyżu rozbitego

Do kogo?

1. Na podstawie zacytowanego wcześniej fragmentu Ewangelii według św. Jana oraz odwołując się do swojej wiedzy, wymień uczestników wydarzeń na Golgocie (oprócz Jezusa i Maryi), a następnie umieść w odpowiednich grupach ich imiona lub odnoszące się do nich określenia

*Rzymianie *kobiety *Archanioł Gabriel *Żydzi *żydowski oprawca *św. Jan Ewangelista *Maria Magdalena

Uczestnicy wydarzeń na Golgocie według Ewangelii i tradycji

Uczestnicy wydarzeń na Golgocie według Lamantu...

2. Kto jest osobą mówiącą w Lamencie? Wskaż wszystkich nadawców wypowiedzi.

☐ Jezus	☐ Anioł Gabriel
☐ krzyż	☐ Żydzi
☐ Maryja	☐ Kobiety
☐ wierni	

3. Do kogo w "Lamencie" zwraca się Matka Boża? Wskaż wszystkich adresatów jej wypowiedzi.

☐ Jezus	☐ Archanioł
☐ krzyż	☐ Gabriel
☐ Maryja	☐ Żydzi
☐ wierni	☐ kobiety

4. Z którego z przywołanych poniżej fragmentów *Lamentu* wynika, że Jezus nie jest zwykłym człowiekiem skazanym na śmierć przez ukrzyżowanie?

*Jednegociem Syna miała
Synku miły i wybrany
A wszakom cię, Synku miły, w swem sercu nosiła
Krew po tobie płynie, tęć bych ja utarła
Ale nie lza dosiąć twego świętego ciała*

5. Na podstawie dotychczasowych ustaleń wskaż, która z wymienionych relacji między Maryją a Jezusem została wyeksponowana w Lamencie.

a. Bogini – Bóg	d. Żydówka – Żyd
b. orędowniczka – Bóg	e. obojętna obserwatorka – osoba skazana na śmierć
c. matka – syn	

6. Sprawdź, jakie trzy ważne słowa powtarzają się w Lamencie świętokrzyskim szczególnie często.

☐ matka	☐ nad	☐ syn
☐ rany	☐ ciężki	☐ mieć
☐ nad	☐ a	☐ ożalała
☐ miły	☐ krew	

7. W jakim celu Matka Boska zwraca się do odbiorców? Połącz odpowiednie elementy

ARCHANIOŁ GABRIEL	Chce podzielić Jego ból
LUDZIE	Prosi o wysłuchanie, o uwagę
SYN	Chce, by modlili się do boga, który miałby oszczędzić im takiego cierpienia (związanego z patrzeniem na mękę dzieci)
MATKI	Żałuje, że zataił przed nią informację o śmierci Syna.

8. Zaznacz wszystkie stwierdzenia, które trafnie opisują sposób realizacji motywu *stabat mater dolorosa* w Lamencie świętokrzyskim.

- ☐ Matka Boska pod krzyżem Syna błaga ludzi o współczucie.
☐ Motyw *stabat mater dolorosa* to motyw matki boleściwej.
☐ Zestawienie zdrobnień („Synku miły”) z drastycznymi opisami męki Chrystusa („Krew po tobie płynie”) ma na celu ukazanie ogromu cierpienia Jego Matki.
☐ Maria stoi pod krzyżem sama.

KARTA PRACY NR 5

- ☐ Celem zastosowania motywu stabat mater dolorosa jest przedstawienie Marii jako matki cierpiącej tak samo jak inne matki.
☐ Lament i żal przynoszą Matce Boskiej ukojenie.

9. Przyjrzyj się XVI-wiecznej Piecie z Lubięża zamieszczonej na początku tej części lekcji. Wskaż podobieństwa między rzeźbą a Lamentem świętokrzyskim. Zauważ sposoby przedstawiania emocji.

Pieta z Lubięża
 Pieta z Lubięża, ok. 1370, polichromia na drewnie, Muzeum Narodowe w Warszawie, licencja CC 0 1.0.

10. Porównaj kreację Maryi w *Bogurodzicy* i *Lamencie Świętokrzyskim*.

	Bogurodzica	Lament
Topos (motyw)		
Miejsce		
Przedstawienie postaci		
Relacja z synem		
Określenia Maryi		
adresaci		
Podmiot liryczny		
Typ liryki		

II. GDY PRZYJDZIE ŚMIERĆ...

Rozmowa mistrza Polikarpa ze śmiercią (fragmenty)

Ujrzał człowieka nagiego,
 Przyrodzenia niewieściego,
 Obraza wielmi skaradnego,

Lokuszą przepasanego.
 Chuda, blada, żółte lice
 Łszczy się jako miednica;

Upadł ci jej koniec nosa,
 Z oczu płynie krwawa rosa;
 Przewiązała głowę chustą
 Jako samojedź krzywoustą;
 Nie było warg u jej gęby,
 Poziewając, skżyta zęby;
 Miece oczy, zawracając,
 Groźną kosę w rękę mając;
 Goła głowa, przykra mowa,
 Ze wszech stron skarada postawa –
 Wypięła zebra i kości,
 Groźno siecze przez lutości.
 Mistrz, widząc obraz skarady,
 Żółte oczy, żywot błąd,
 Groźno się tego przeleknął,
 Padł na ziemię, eże stęknął.
 Gdy leżał wznak jako wila,
 Śmierć do niego przemówiła. (...)

Śmierć:

Nikt się przede mną nie skryje,
 Wszystkim Żywym utnę szyję.

przyrodzenia – płci, rodzaju

obraza wielmi skaradnego – wielce szkaradnej

postaci

lokuszą – płachtą, chustą

Łszczy się jako miednica – łśni się jak miedziane

naczynie

samojedź - ludożerca

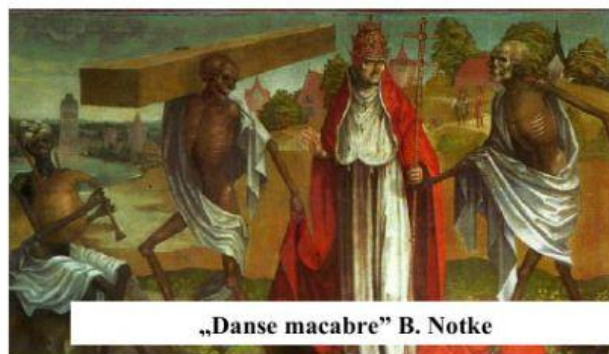
miece oczy, zawracając – przewraca oczami

przez lutości – bez litości

żywot - brzuch

wila – komediant, blazen, głupiec

Polikarp: (klęka, składa ręce)
Miła Śmierci, racz mi wzjewić,
Przez chęć ludzkie Żywota zbawić,
Czemu twą łaskę stracili.
Zać co złego uczynili?
Śmierć: (...)
Powiem tobie przezpiecznie:
Stworzyciel wszego stworzenia
Pożyczył mi takiej mocy,
Bych morzyła we dnie i w nocy. (...)
Morzę wszystko ludzkie plemie: (...)
I chorego i zdrowego, Lubo stary, lubo młody,
Każdemu ma kosa zgodzi;
Bądź ubodzy i bogaci, Wszytki ma kosa potraci;

„Danse macabre” B. Notke

- Śmierć ma postać?
ZWIERZĘCIA MĘŻCZYZNY KOBIETY SZKIELETU ABSTRAKCYJNĄ GNIJĄCEGO TRUPA
- Powiedz, dlaczego autor *Rozmowy...* podkreślił, że Polikarp spotkał Śmierć w kościele.

3. O czym Polikarp rozmawiał ze śmiercią?

Pytanie	odpowiedź
Skąd się wzięła Śmierć?	
Gdzie będzie Śmierć w czasie Sądu Ostatecznego?	
Co nakazuje Śmierć Mistrzowi?	
Jaka jest reakcja Mistrza?	

4. Uzupełnij tabelkę

	Rozmowa mistrza Polikarpa ze śmiercią	„Danse macabre” B. Notke
czas powstania		
wygląd śmierci		
atrybuty śmierci		
zachowanie śmierci		
postawa człowieka		
WNIOSKI:		

5. Jak sądzisz, dlaczego twórcy wykorzystują alegorię i personifikację w przedstawianiu śmierci?

Tekst II

Literatura poświęcona śmierci zaczęła kształtować się już w pierwszych wiekach chrześcijaństwa, ale popularność tego tematu wzrosła od XI wieku. Zarazy, klęski żywiołowe, choroby zakaźne, głód i wojny oswajały ludzi z widokiem śmierci, niezależnie od woli ówczesnych ludzi. **Memento mori** – pamiętaj o śmierci, stało się jednym z głównych haseł średniowiecza, stanowiąc przestrożę przed grzesznym życiem. Rozważania o śmierci obejmowały krąg tzw. czterech spraw ostatecznych: mękę agonii i śmierć, sąd ostateczny, piekło i niebo. Motywem ściśle spokrewnionym z tą tematyką była **ars moriendi** – sztuka umierania, ukazująca pokusy, na które naraża umierającego diabeł, a przed którymi broni go anioł, wzmacniający wiarę i skłaniający do pokuty.

Wizerunek śmierci znany był pod kilkoma postaciami, m.in. jako apokaliptyczny jeździec, galopujący po stosach ciał, jako kobieta – jędrza zlatująca w dół na skrzydłach nietoperza, jako na wpół rozłożony trup straszący resztkami cielesności, wreszcie jako szkielet z kosą, łukiem i strzałą.

W XIV wieku popularne stają się **tańce śmierci** – **dances macabres**, ukazujące śmierć, która porywa za sobą ludzi każdego wieku i stanu. Motyw ten obecny był głównie w widowiskach dramatycznych i w malarstwie. Służył pobożnemu napomnieniu, był także rodzajem satyry społecznej, ukazując złudność i nietrwałość doczesnych dóbr i głosząc ideę równości wobec śmierci. Silnie oddziaływał na wyobraźnię masowego odbiorcy, do którego przemawiały alegoryczne obrazy i personifikacje, nadające abstrakcyjnym wyobrażeniom ludzkie cechy i właściwości.

1. Jakie czynniki pozaliterackie miały wpływ na częstotliwość podejmowania w średniowieczu przez artystów tematu śmierci?

2. Wypełnij tabelkę:

Średniowieczne hasło łacińskie	Polskie tłumaczenie hasła	Znaczenie hasła dla ludzi

3. Jakie były cztery sprawy ostateczne, które obejmowały średniowieczne rozważania o śmierci?

4. W jaki sposób sztuka wykorzystuje motywy maryjne? Rozważ na podstawie rzeźby Madonny z Kruźlowej oraz znanych ci tekstów kultury. Opisz rzeźbę odpowiadając na pytania

- Kogo przedstawia rzeźba?
- Jaki jest najważniejszy atrybut tej postaci i jaką pełni on funkcję?
- Jaką funkcję pełnią kolory szaty?
- Jaki jest wyraz twarzy Maryi? O jakich emocjach może on świadczyć?
- Dla kogo i w jakim celu mogła zostać stworzona rzeźba?

f. Które z aspektów ujęcia motywu maryjnego akcentuje rzeźba Madonna z Kruźlowej?

- Aspekt boski (MATKA BOGA)
- Aspekt ludzki
- Aspekt ludzki i boski